

УДК 028.2:7](477)

Ніна Прибєга,
головний редактор
Державного спеціалізованого
видавництва "Мистецтво",
заслужений працівник
культури України

Юрій Луговцев,
доктор філософії,
завідувач науково-дослідного
відділу ОННБ

Література з питань мистецтва в бібліотеках України: читацькі запити та склад фонду

Стаття містить результати дослідження "Читацькі запити на літературу з питань мистецтва в бібліотеках України". Наведена інформація допоможе бібліотекарям раціональніше формувати фонд бібліотеки.

Ключові слова: література з питань мистецтва, користувач, читацькі запити, склад фонду.

Постановка проблеми. Сьогодні майже кожна наукова бібліотека в Україні має спеціалізований відділ, що надає інформацію з питань мистецтва. Оскільки її споживачем є користувач бібліотеки, важливо володіти актуальними даними про характер читацьких запитів на літературу з питань мистецтва, повноту їхнього задоволення та склад відповідного фонду. Для вирішення цієї проблеми Одеська національна наукова бібліотека спільно з видавництвом "Мистецтво" у 2015—2016 рр. провела всеукраїнське дослідження "Читацькі запити на літературу з питань мистецтва в бібліотеках України".

Мета дослідження — розробка рекомендацій щодо ефективного задоволення читацьких запитів на літературу з питань мистецтва.

Завдання дослідження зумовлено його метою, а саме визначити:

- мотиви звернення користувачів до видань з питань мистецтва;
- види видань і теми, найбільше запитувані користувачами;

- назви видань, що мають попит у читачів;
- роль Інтернету як засобу задоволення читацьких запитів на літературу мистецтвознавчої тематики;
- стан фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" за хронологічними, типологічними та мовними ознаками.

Об'єкт дослідження — користувачі бібліотек, документи фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство".

Предмет дослідження — читацькі запити на літературу з питань мистецтва, стан їхнього задоволення, стан фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство".

Учасники дослідження:

- Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки;
- Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Івана Франка;
- Київська публічна бібліотека ім. Лесі Українки;
- Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського;
- Харківська обласна універсальна наукова бібліотека;
- Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеса Гончара;
- Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка.

Методи та порядок проведення дослідження. Для проведення дослідження було застосовано методи анкетування і статистичний. Анкетування тривало з 01.05.2015 до 01.12.2015 р. Використання статистичного методу передбачало заповнення фахівцями базових бібліотек таблиці "Надходження документів з питань мистецтва до бібліотечного фонду". Документи розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" переглядалися в ручному режимі (de-visu), необхідні дані по кожному виданню вносилися у робочу таблицю. Крім того, у базових бібліотеках було складено списки видань з питань мистецтва, на які користувачі отримали відмову (за 2013—2015 рр.).

Результати дослідження

Дані анкетування

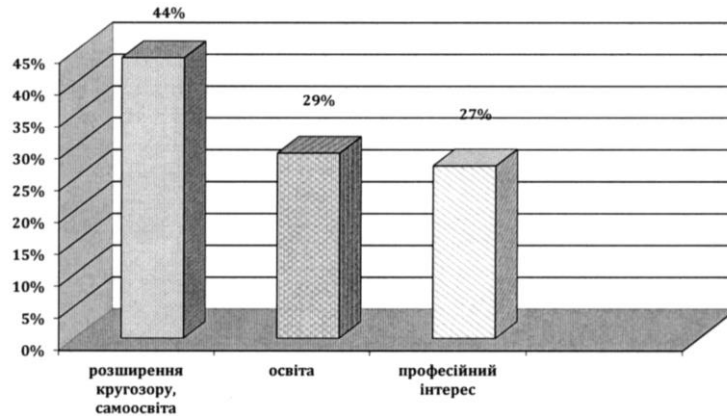
Усього було розповсюджено 1050 анкет, по 150 у кожній із 7 бібліотек. Повернуто заповненими 900 анкет¹. Було здійснено аналіз анкет по кожній установі окремо, а також зроблено узагальнений аналіз даних усіх бібліотек-учасниць, завдяки чому отримано наведені нижче результати.

За категоріями користувачів більшість опитаних становили фахівці — 43%, студенти — 31%, робітники — 12%, науковці — 9%, учні — 5%. Розподіл респондентів за віком такий: 17—25 років — 39%, 26—40 років — 26%, 41—60 років — 25%, 61—75 років — 9%, понад 75 років — 1%. Щодо рівня освіти, то серед опитаних 57% мають вищу, 22% — спеціальну, 21% — середню.

Анкета складалася з 7 запитань: 6 — закритих, 1 — відкрите. Узагальнений аналіз відповідей свідчить, що для 44% респондентів мотивами звернення до літератури з питань мистецтва є бажання розширити кругозір та потреба в самоосвіті. 29% звернулися до такої літератури з метою освіти (підготовка до занять у школі, виші тощо); професійний інтерес мали 27% опитаних (діагр. 1).

На нашу думку, у більшості користувачів мотивом звернення до мистецтвознавчої літератури є розширення кругозору і самоосвіта, оскільки саме фахівці становлять найбільший відсоток серед абонентів. Студенти посідають другу сходинку, а отже й "освіти" як мотиву звернення належить друге місце. На останньому місці "професійний інтерес", адже науковців серед користувачів найменше (якщо не брати до уваги учнів).

¹ Київська публічна бібліотека ім. Лесі Українки не надіслала дані анкетування.

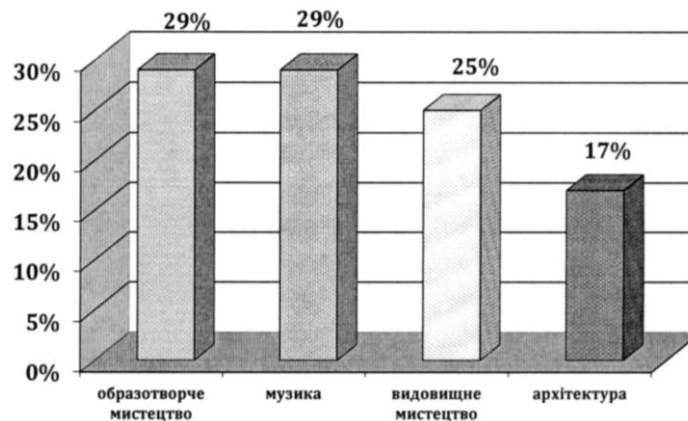
Діагр. 1. Розподіл респондентів за мотивами звернення до літератури з питань мистецтва

Відповіді на друге запитання анкети свідчать, що користувачі надають перевагу науково-популярним виданням (29%) і альбомам (20%). Навчальні видання мають попит у 19% респондентів, довідкові — у 17%, на частку наукової літератури припадає 15%.

Оскільки більшість користувачів звертається до мистецтвознавчих матеріалів через бажання розширити кругозір, потребу в самоосвіті й освіті, то й перевагу вони віддають науково-популярним, альбомним, навчальним виданням. Зауважимо, що аналіз "відмов" на літературу з питань мистецтва підтверджує факт, що користувачі частіше запитують науково-популярну літературу. Зокрема, серед

"відмов" на науково-популярну літературу 73% видань; далі йдуть наукові видання — 16%, навчальні — 10%, альбомні — 1%. Виходячи з цих даних, можна стверджувати, що в базових бібліотеках України зафіксовано значний незадоволений попит саме на той вид мистецтвознавчої літератури, який найбільше цікавить користувачів.

Запитання анкети "Які теми з питань мистецтва Вас цікавлять?" передбачало 11 варіантів відповідей. З'ясовано, що користувачі найчастіше запитують видання з образотворчого мистецтва (29%), музики (29%), видовищного мистецтва (25%)². Література з архітектури має попит у 17% читачів (діагр. 2).

Діагр. 2. Розподіл тематики літератури за уподобанням респондентів

Опитування виявило, що користувачі не завжди отримують потрібну літературу: музика (30%), видовищне мистецтво (24%), архітектура (24%), образотворче мистецтво (22%). Зауважимо, що саме за тими темами, до яких користувачі виявляють найбільше зацікавлення ("музика", "видовищне мистецтво"), був зафіксований найвищий рівень незадоволеного попиту (виняток становить лише "образотворче мистецтво", хоча показник 22% не можна вважати задовільним).

Респондентам також було запропоновано визначити мистецтвознавчі періодичні видання, що їх цікавлять. Загалом опитані виокремили 139 назв, із них 73 — українські видання, 64 — російські, 2 належать Іспанії та США. Часто запитують (понад 10 згадувань) таку періодику: "Образотворче мистецтво" (100 анкет, Україна), "Музика" (83 анкети, Україна), "Кіно-Театр" (67 анкет, Україна), "Український театр" (36 анкет, Україна), "Музичний керівник" (31 анкета, Україна), "Мистецтво і освіта" (28 анкет, Україна), "Архидея: жизнь как искусство" (25 анкет, Україна), "Культура і

життя" (24 анкети, Україна), "Мистецтво в школі" (21 анкета, Україна), "Пам'ятки України" (16 анкет, Україна), "Українська культура" (15 анкет, Україна), "Ландшафтний дизайн" (15 анкет, Росія), "Українська культура" (15 анкет, Україна), "Балет" (14 анкет, Росія), "Художники України" (12 анкет, Україна), "VIVA! Біографія" (12 анкет, Україна).

Найбільший попит серед читачів мають журнали "Образотворче мистецтво" і "Музика", що закономірно, адже саме ці теми — найпопулярніші серед респондентів. Позитивним для бібліотекарів є той факт, що майже всі з наведених періодичних видань друкуються в межах України, а отже, розширюються можливості забезпечення доступу до них. Проте варто зважати на велику кількість російських періодичних видань, які популярні серед значної частини читачів, хоч і запитують ці матеріали не так часто. Зрозуміло, що сьогодні жодна бібліотека не може отримувати цю періодику у друкованому вигляді й потрібно шукати шляхи дистанційного доступу хоча б до найзапитованих російських журналів і газет.

² У межах теми "видовищне мистецтво" респондентам було запропоновано шість підтем, з яких вони могли обрати ті, що їх найбільше цікавлять. У результаті отримано такі дані щодо читачьких уподобань: театр — 26%, кіномистецтво — 23%, танець — 18%, телебачення — 13%, естрада — 12%, цирк — 8%.

Результати дослідження свідчать, що 81% респондентів використовують ресурси мережі Інтернет для роботи з мистецтвознавчою літературою. Цей показник зумовлює факт, що більшість опитаних належать до вікової категорії від 17 до 60 років, мають вищу освіту і зазвичай володіють базовими навичками роботи у веб-просторі. Зважаючи на це, зауважимо, що Інтернет має стати для бібліотекарів додатковим засобом розширення зв'язків з користувачами і задоволення їхніх інформаційних потреб.

Розглянемо читальські запити на літературу з питань мистецтва в аналізованих бібліотеках України. Респонденти всіх установ мотивують звернення до мистецтвознавчих видань бажанням розширити кругозір і потребою в самоосвіті. Для представників чотирьох книгозбірень мотивом є освіта, а користувачі Полтавської та Чернігівської ОУНБ на другу позицію віднесли "професійний інтерес".

Респонденти більшості бібліотек віддають перевагу науково-популярній літературі і лише у Чернігівській ОУНБ — навчальним виданням. Другу сходинку в Харківській і Херсонській ОУНБ посідають альбоми, в Івано-Франківській і Полтавській ОУНБ — довідкові видання, у Волинській ОУНБ — навчальні видання.

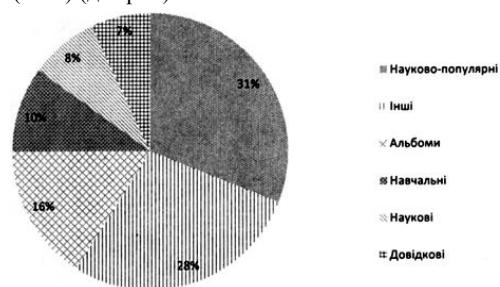
У трьох ОУНБ — Луцькій, Полтавській, Чернігівській — серед тем лідирують "образотворче мистецтво" і "музика". В Івано-Франківській, Харківській, Херсонській ОУНБ найпопулярнішими темами є "образотворче мистецтво" і "видовищне мистецтво".

Однак, як свідчать дані анкетування, читачі всіх базових бібліотек не завжди отримують літературу за тими темами, що їх цікавлять найбільше.

Дані щодо складу фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство"

Оскільки рівень задоволення інформаційних потреб користувачів значною мірою залежить від складу бібліотечного фонду, в межах дослідження, окрім анкетування, передбачалося визначити відповідність фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" читальським запитам. Його стан було проаналізовано за типологічними, хронологічними та мовними ознаками.

Узагальнені дані свідчать, що за типами видань (назви) більшу частину фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" становить науково-популярна література (31%), альбоми (16%) і навчальна література (8%). Значний відсоток належить літературі, що була віднесена до категорії "Інші" (28%) (діагр. 3).

Діагр. 3. Узагальнені дані типологічного складу фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство"

Дані окремих бібліотек також демонструють відсоткову перевагу цих типів документів у структурі фонду майже всіх базових установ. Виняток — Волинська ОУНБ, де першу сходинку посідають наукові видання.

На перший погляд, така типологічна структура фонду є позитивним показником, бо саме ці типи мистецтвознавчої літератури, як свідчать результати анкетування, мають найбільший попит серед користувачів. Однак хронологічний аналіз складу фонду доводить, що ситуація неоднозначна.

Більшість користувачів найчастіше запитує літературу останніх 3—5 років. Узагальнені статистичні дані свідчать, що за 2011—2015 рр. надходження науково-популярних і

альбомних видань з питань мистецтва до бібліотечних фондів суттєво скоротилися порівняно з минулими роками, особливо це стосується науково-популярної літератури³. І хоча статистичні дані за 2011—2015 рр. відображають ситуацію за останні п'ять років, тоді як інші відомості охоплюють десятирічний період, проте очевидна тенденція до зменшення надходжень цих типів документів. До того ж порівняння кількості надходжень літератури з питань мистецтва до фондів базових бібліотек за останні п'ять років з даними випуску видавничої продукції в нашій державі, що надає Книжкова палата України, уможливорює висновок, що ситуація з поповненням бібліотечних фондів розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" критична. Зокрема, згідно зі статистикою Книжкової палати України, з 2011 до 2015 р. у державі було видано 1672 книги і брошури мистецтвознавчої тематики [1]. За аналогічний період до фондів базових бібліотек надійшло документів з мистецтва: Волинська ОУНБ — 413, Івано-Франківська ОУНБ — 308, Київська ОУНБ — 270, Полтавська ОУНБ — 801, Харківська ОУНБ — 314, Херсонська ОУНБ — 361. Отже, бібліотеки не отримують навіть половини з тих видань, які друкуються в Україні (виняток — Полтавська ОУНБ, хоча "половина отриманих видань" — доволі невтішний показник).

Отже, наведені факти свідчать про неповну відповідність складу фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" читальським вимогам, що може негативно позначитися на його ефективності й бути причиною низького рівня задоволення читальських запитів на мистецтвознавчу літературу останніх років.

Узагальнене відсоткове співвідношення кількості примірників документів у фонді розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" за мовами демонструє перевагу російськомовних видань (54%) над україномовними (42%) та виданнями іншими мовами (4%). При цьому в ОУНБ Луцька, Івано-Франківська, Херсонська домінують україномовні видання, в інших базових бібліотеках російськомовна література переважає над українською. Таку тенденцію не можна вважати позитивною. Окремі дані свідчать, що сьогодні потреба в україномовній літературі зростає в усіх регіонах України і часто перевищує можливості фондів [2, с. 8].

Соціальний портрет читача літератури з питань мистецтва

Результати дослідження дають змогу скласти узагальнений середньостатистичний портрет читача літератури з питань мистецтва: це особа віком від 17 до 40 років, з вищою освітою, фахівець. Для такого користувача основним мотивом звернення до мистецтвознавчої літератури є самоосвіта й бажання розширити кругозір. Читачів цікавлять переважно такі типи літератури з питань мистецтва, як науково-популярні, навчальні видання, альбоми. Абоненти здебільшого запитують літературу з образотворчого мистецтва, музики, видовищного мистецтва, проте не всі видання за цими темами можна отримати в бібліотеці. Серед періодики цей читальський сегмент цікавлять журнали "Образотворче мистецтво", "Кіно-Театр", "Музика", "Український театр", "Музичний керівник".

Варто зазначити, що у пошуку мистецтвознавчих матеріалів читач звертається не лише до бібліотеки, а й активно використовує ресурси всевітньої мережі. І хоча книгозбірня залишається важливим, а часом і єдиним джерелом отримання знань з питань мистецтва, її фахівцям потрібно працювати над тим, щоб Інтернет був не конкурентом, а помічником у процесі обслуговування користувачів.

³ За 1991—2000 рр. до бібліотечних фондів надійшло (рахуємо назви): науково-популярних видань — 3132 од., альбомних — 1125 од.; за 2001—2010 рр.: науково-популярних — 2590 од., альбомних — 1662 од.; за 2011—2015 рр.: науково-популярних — 731 од., альбомних — 574 од.

Висновки. Під час всеукраїнського дослідження "Читацькі запити на літературу з питань мистецтва в бібліотеках України" розв'язано всі завдання, визначені у програмі. Зокрема, отримано такі результати:

1. Основним мотивом звернення до літератури з питань мистецтва для більшості респондентів є бажання розширити кругозір (44%) та потреба в освіті (29%). Зважаючи на ці показники, пріоритет при комплектуванні фонду бібліотеки виданнями з мистецтва необхідно надавати науково-популярній і навчальній літературі.

2. Цей висновок почасти підтверджують відповіді респондентів на друге запитання анкети: більшість з них цікавляться науково-популярною літературою (29%), оскільки саме вона якнайкраще слугує для розширення кругозору. Вартий уваги і той факт, що 20% респондентів надають перевагу альбомним виданням, а 19% — навчальним. Ці типи видань є важливим джерелом знань, необхідних для здобуття якісної освіти та самоосвіти. Однак аналіз "відмов" на літературу з питань мистецтва дає підстави стверджувати, що в базових бібліотеках України зафіксовано значний рівень незадоволеного попиту саме на той вид мистецтвознавчої літератури, який найбільше цікавить користувачів (науково-популярні видання).

3. Серед тем, що становлять інтерес для читачів, перше місце посідають образотворче мистецтво (29%) і музика (29%), далі — видовищне мистецтво (25%) і архітектура (17%). Ці дані також потрібно враховувати при комплектуванні бібліотечних фондів.

4. У результатах всеукраїнського дослідження наведено списки періодичних видань, що цікавлять користувачів. Серед 139 журналів найчастіше запитують 17 (понад 10 згадувань). Можна припустити, що не всі бібліотеки мають у фондах цю періодику. Фахівцям установ, які не можуть регулярно отримувати актуальні періодичні видання з питань мистецтва, доцільно звернутися до їхніх електронних аналогів в Інтернеті, щоб якнайповніше забезпечити запити користувачів.

5. Дослідження свідчить, що для роботи з мистецтвознавчою літературою більшість респондентів (81%) використовують Інтернет. Отже, бібліотекарям потрібно активніше залучати мережеві інформаційні ресурси. Постійний пошук в Інтернеті видань, котрих бракує у бібліотечних фондах, має стати обов'язковим складником діяльності уста-

нови. Необхідно формувати списки веб-адрес повнотекстових відкритих електронних бібліотек, здійснювати їхній систематичний моніторинг і надавати читачам для користування.

6. Порівняльний аналіз тематичних уподобань аудиторії свідчить про наявність в усіх базових бібліотеках проблеми незадоволеного читацького попиту на видання з питань мистецтва, причому найвищий рівень зафіксовано за темами, які цікавлять користувачів найбільше.

7. Результати аналізу складу фонду розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" за типологічними, хронологічними та мовними ознаками свідчать про його неповну відповідність читацьким вимогам, що, зі свого боку, може негативно позначитися на його ефективності й бути причиною низького рівня задоволення читацьких запитів на мистецтвознавчу літературу останніх років. Погіршує ситуацію недостатнє комплектування бібліотек виданнями з питань мистецтва.

8. Порівняльний аналіз кількості надходжень літератури з питань мистецтва до фондів базових бібліотек за останні п'ять років з даними випуску видавничої продукції в нашій державі, що надає Книжкова палата України, свідчить про те, що ситуація з поповненням бібліотечних фондів розділу "Мистецтво. Мистецтвознавство" критична.

Список використаної літератури

1. Випуск видавничої продукції в Україні. — Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/statistika.html>. — Назва з екрана.
2. Масіпан О. Результати дослідження "Стан фондів публічних бібліотек України (розділ фонду "Суспільні науки") // Соціологічні дослідження в бібліотеках : інформаційно-аналітичний бюлетень. — 2011. — Вип. 38. — С. 3—33.

Стаття содержить результати вивчення "Читальські запити на літературу по вопросам искусства в библиотеках Украины". Представленная информация позволит библиотекарям более рационально формировать фонд библиотеки.

The article contains the results of the study "Reader's requests for books on art in the libraries of Ukraine". The information will allow librarians to form library collections of literature on art more rationally.

Надійшла до редакції 31 травня 2016 року

УДК 37.017.4:021.4](477)

Віталій Якубовський,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу соціокультурних комунікацій та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання через комплексні бібліотечні заходи

Проаналізовано питання національного патріотизму, висвітлено досвід Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з проведення комплексних бібліотечних заходів, які впливають на розвиток і популяризацію національно-патріотичного виховання громадянина України, його інформаційного забезпечення.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, національний патріотизм, національно-патріотичне виховання, бібліотечні заходи.

Національний патріотизм як духовно-моральний чинник є вкрай важливою умовою державного розвитку, посідає важливе місце у вихованні сучасної особистості поряд із

загальнолюдськими та національними цінностями. Саме з патріотизмом поєднується національна самосвідомість громадян. Консолідація українського громадянського суспільства та